

Populärvetenskaplig resultatsammanfattning för projekt finansierat av Ekhagastiftelsen

Populärvetenskaplig resultatsammanfattning ska lämnas inom 3 månader efter projektslut.

Diarienummer:	2018-5
Projekttitel:	Holistisk hälsa i Sápmi
Anslagsmottagare:	Johan Wedel
Projektledare/Kontaktperson:	Johan Wedel
Projektstart:	2019-03-20
Projektslut:	2019-04-09
Totalt av Ekhagastiftelsen beviljade medel:	45 000 SEK

Resultatsammanfattning: (max 900 ord)

Bakgrund och syfte

Stipendiemedel har mottagits för att under tiden 2019-03-20 – 2019-04-09 genomföra en forskningsresa i Sápmi (Nordnorge och norra Sverige). Avsikten var att studera holistisk hälsa riktad till svenska och norska renskötande samer. Medlen har använts i enlighet med ansökan. Data har samlats in och intervjuer har genomförts vid SANKS, Samisk Nasjonalt Kompetensesenter – Psykisk Helsevern og Rus, Nordnorge, samt vid Ájtte, Svensk Fjäll- och Samemuseum, Jokkmokk. Resan har inneburit en mindre förstudie som ligger till grund för utformandet av ett större forskningsprojekt och en vetenskaplig publikation.

Teori och metod

Projektet undersöker möjligheter för ursprungsfolk att utöva egna alternativmedicinska behandlingsformer samt samverkan mellan konventionell medicin och alternativ, holistisk medicin. Projektet berör forskning om animistiska världsbilder, ursprungsfolkhälsa, icke-västerländska sjukdomsförklaringar, religiöst botande, terapeutiska möten och användning av medicinalväxter. Bakgrunden är att urfolk generellt har lågt förtroende för den offentliga vården och många arktiska urfolk har dessutom höga självmordstal. Det gäller också svenska renskötande samer. Särskilt männen drabbas i högre grad av oro, depression, och självmord än den svenska befolkningen i allmänhet.

Bland renskötande samer leder ett högt rovdjurstryck, exploatering av mark, turism och klimatförändringar till ökad oro och stress inför framtiden. Dessutom finns ett misstroende mot staten på grund av historiska övergrepp. Kunskapen om svenska samers hälsa är bristfälligt i jämförelse med den övriga befolkningen. Dessutom bidrar okunskap och fördomar bland vårdpersonal till att samer känner sig etniskt diskriminerade. En del upplever att de måste anpassa sig till hälsovårdens krav och förväntningar.

SANKS, Samisk Nasjonalt Kompetensesenter – Psykisk Helsevern og Rus är idag ett framträdande norskt kompetenscenter inom samisk hälsa. Centret erbjuder kulturanpassad terapi för den samiska befolkningen och svenska hälsocentraler remitterar idag patienter till SANKS. I Sverige finns en önskan att etablera liknande enheter och att utveckla vårdtjänster utifrån ett samiskt perspektiv. SANKS har utvecklat behandlingsmetoder speciellt för samer med hänsyn till rennäring, språk och kulturella föreställningar. Terapi kan ske i hemmet och på arbetsplatsen, till exempel i rengärdet. I Jokkmokk planeras för att skapa ett resurscenter för samisk vård med SANKS verksamhet som förebild.

I projektet undersöks hur SANKS arbete skiljer sig från traditionell medicinsk behandling, samt hur förhållandet till naturen kan bidra till att minska den psykiska ohälsan och bidra till en mer holistisk förståelse för förhållandet kropp/själ och individens förhållande till sin omgivning. Därigenom studerar projektet också hur konventionell medicin kan samverka med samiskt botande och hur konventionella biomedicinska metoder kan samverka med icke-konventionella metoder och förhållningssätt.

Huvudresultat

Utifrån samisk syn på sjukdom och ohälsa kan psykisk sjukdom vara stigmatiserande. Människor pratar ogärna om sina sjukdomar eftersom det kan upplevas som utelämnande. Dessutom förekommer det att orsaker till sjukdomar söks utanför kroppen, i de sociala relationerna. Sjukdom kan då förklaras utifrån att någon på magisk väg frambringat sjukdom. Samtidigt är det inte ovanligt att människor uppfattar varsel och säger sig se och höra döda anhöriga. Många anses också utifrån en mental förmåga kunna stoppa blodflöden. Samisk sjukdomsförståelse och syn på hälsa, helande och bot är starkt förknippad med naturen och väderförhållanden. Familjen, släkten och samebyn med dess djur är också tydligt sammanlänkade med hälsa.

Särskilt bland renskötare och självförsörjande småbrukare finns ett traditionellt förhållningssätt vilket kan beskrivas som animistisk. I denna föreställningsvärld framträder olika väsen som beskyddare av djur och heliga landområden. Respekt, ett ömsesidigt utbyte och en kommunikation i form av drömmar, böner, ceremonier, och samtal med dessa väsen är förutsättningen för ett gott liv. Genom att en person med alla sinnen interagerar med andra människor, djur, växter och andeväsen på en viss plats genereras också kontinuerligt ny kunskap.

Samisk läkekonst lever fortfarande kvar på många håll. Nutida samiska botare förknippas fortfarande med äldre andliga botare även om de idag ofta botar utifrån kristna föreställningar. Förmågan att bota sjukdomar förs ofta vidare inom familjen. Samiska botare konkurrerar inte med biomedicinen men de utgår ofta ifrån den biomedicinska diagnosen vid botandet.

Traditionell ekologisk kunskap är fortfarande relevant på många håll i Sápmi och används vid olika former av ohälsa. Botande sker både genom telefonsamtal och i fysiska möten. Botaren läser då ofta kristna böner och kan använda sig av drömmar, varsel, hjälbandar, kristusbilder, läkeväxter, massage, heligt vatten, levande ljus, eld, ull, potatis, naturstenar, mossa, blod, stålföremål och handpåläggning. En del yngre botare utövar olika former av neo-shamanism. Stenar, föremål från djurriket och olika läkeväxter används för att bota värk och olika sjukdomar. Växten fjällkvanne används för att stärka immunförsvaret och skydda mot bakterier och virus.

De terapier som används vid SANKS har som sitt särskilda fokus holistisk och kulturkompetent vård och att biomedicinska och icke-västerländska sjukdomsförståelser, världsbilder och terapier ska samverka. De utvecklar nya behandlingsmetoder utifrån vistelser i naturen, samisk kultur, världsbild och sjukdomsförståelse och behandlingen kan bland annat innefatta terapeutiskt arbete i naturen. I denna miljöterapi betonas fysisk aktivitet i naturen, årstidernas växlingar, samiska värden, identitet och kulturförståelse.

Konklusion

Stipendiemedlen möjliggjorde framtagning av en större forskningsansökan. Om forskningsmedel beviljas kommer Ekhagastiftelsen att omnämnas i de publikationer som genereras. Stipendiemedlen möjliggjorde också att data kunde samlas in för att skriva en vetenskaplig artikel. Denna kommer ingå i ett specialnummer av tidskriften Kritisk Etnografi med fokus på tillämpad antropologi (redaktörer: Maris Gillette och Lisa Åkesson). Titeln på artikeln är "Applying culture and cultural competence in mental healthcare" och fokuserar särskilt på samisk holistisk hälsa i förhållande till kulturkompetent vård. Artikeln publiceras under vintern 2019/2020. Ekhagastiftelsen kommer att omnämnas i en not i artikeln.